

Qarauni ni kakana e vale ni oti na Cagilaba o Gabrielle

Na tikidua qo ena vakarautaka na itukutuku ni qarauni ni kakana vei ira na lewenivanua e tarai ira na waluvu kei na boko ni livaliva e vakavuna na cagilaba o Gabrielle.

Kakua ni kania na kakana e vakaleqai ena waluvu

- Na waluvu e rawa ni wakivata tu kei na wai ni valelailai; manumanu ni mate, manumanu ca, na duka; wainimate me vaka na kena e vakamatea na manumanu lalai, kena e savata na kaukamea, na benisini; kei na veika me vaka na tikitiki ni iloilo kei na benu.
- Ena vuku ni ituvaki qori, mo kua ni kania gona e dua na kakana e mai vakaleqai ena waluvu. Na kakana kece e vakacacani (vakavo ga na kena e tawaitini) e dodonu mera biu laivi, willi kina na tavaya ni gunu e dola ena liga kei na kakana e tawa ena koniteina.
- Na tini e se bera ni dola me sava vakavinaka ena wai savasava kei na sovu ni bera ni dola se vakayagataki. Vakamamacataka vakavinaka kevaka era maroroi tiko mera kakua ni veveka. Biuta laivi na tini kakana e kabibi, vakabibi ena gusuna se kena sa veveka vakalevu.
- Kevaka sa soli vei iko na kakana, mo kila ni kau mai na vanua e sega ni vakacacana na waluvu.

Kakana ena katoniwaicevata

Ni sa waqa tale na livaliva, raica na kakana ena nomu katoniwaicevata.

- Kevaka e se laurai tiko ga ni se cevata (me vaka beka, kevaka e se cevata kaukua tu ga) qai sega ni vakacacani na kena iolo se tadola kena pakete, o rawa mo biuta tu ga e loma me vakacevatataki tale.
- Ke sa malumu na kakana ni sa waicala, mo kua ni vakabatabataka tale.
- O rawa ni maroroya se vakayagataka na kakana sa sega ni batabata kevaka e se vinaka na kena irairai qai sega ni boi. Me vakabatabatataki tiko ga (ena katoniwaililiwa) me yacova ni ko sa vakarau kania se vakasaqara.

Leqa ni livaliva: Na cava me na caka ena kakana ena nomu katoniwaililiwa kei na katoniwaicevata.

Ni sa boko na livaliva, qo na ka mo cakava mo kakua kina ni tauvimate mai na kakana e sega ni taqomaki:

- Kania na kakana ena rawa ni ca totolo – me vakataka na madrai, lewe ni manumanu, draunikau, kei na kakana me vaka na sucu se bata – baleta ni na sega ni rawa ni tiko vakabalavu.
- Ena gauna ni boko ni livaliva, kua ni dolava vakawasoma na nomu katoniwaililiwa me vukea na kena batabata tiko ga. Na katoniwaililiwa e sega ni dola ena rawa ni maroroya na batabata ena loma ni 4 na aua.
- Ena batabata vakabalavu na katoniwaililiwa kevaka era sa sinai tu (2 ina 4 na siga), ia kevaka era sega ni sinai sara (1 ina 2 na siga). O koya gona, biuta tu ga na kakana era sa cevata tu ena katoniwaililiwa kevaka e rawa.
- Me iotioti sara ni ka o kania na kakana tawa itini se na kena e sega ni ca totolo e maroroi ena kovate.

Kakana ena nomu iteitei

- Ke dua na nomu loga kakana draudrau se loga vuata, kakua ni kania na kakana draudrau se vuanikau e luvu se lakova na wai ni waluvu.
- Samaka ka kauta laivi na benu mai na nomu iteitei ka vakamirika kina na lime, kevaka e tiko.
- Na vuanikau lakova ga na uca qai sega ni tara na waluvu, e rawa ni laukana ni sa sava oti vakavinaka.

Kauaitaka vakabibi na savasava ni o vakarautaka se vakasaqara na kakana

Na kena kauaitaki na savasava ena kena vakarautaki na kakana kei na vakasaqa e se bibi dina me rawa ni o bulabula vinaka kina kei ira na wekamu.

- Mo dau savata na ligamu, kevaka e rawa, vakamamacataka ni bera ni o vakarautaka na kakana – kevaka e lailai na wai, maroroya eso ena dua na beseni e vakawainimate.
- Raica me savasava na iyaya kece ni valenikuro kei na vanua e vakarautaki kina na kakana ni bera kei na gauna e vakarautaki oti kina.
- Vakasaqara vakavinaka na kakana

Savasava qai taqomaki memu wai ni gunu

Mo raica kevaka e tiko na ivakasala ena nomu yasayasa ena kena vakasaqari na wai. O na gadreva na wai savasava mo vakasaqa kina, savata na veleti, mo savata tale ga na ligamu.

Kevaka e sega na wai savasava ena paipo:

- E rawa ni o vakayagataka na wai ena bola wai katakata, wai ena taqe ni valelailai – kevaka e mani sega ni tiko kina na wainimate ni valelailai – se wai ena tavaya.
- Mo vakasaqara se vakasavasavatata rawa na wai ni bera ni vakayagataki ena vakarautaki ni kakana me kua ni veidewavi kina na matetaka kei na manumanu ni mate ena kakana. Mo vakasaqara tale na wai kevaka e sega ni vakayagataki ena loma ni 24 na aua.
- Kevaka o sega ni rawa ni vakasaqara na wai, vakayagataka na wainimate ni vakasavasavatataki ni wai se bleach me savasava kina na wai me gunuvi. Biuta e 5 na titiri ni wai ni bleach e dau vakayagataki e vale ena dua na lita na wai (se veimama na itaki ti me 10 na lita) qai biuta me 30 na miniti. Kakua ni vakayagataka na bleach e vakaiboi se vakaisaluaki, se kena e vakayagataki ena isulu se wakivata kei na so tale na ka – e rawa ni vakavu tauvimate.

Biu laivi ni kakana

Viritaka laivi ke o vakatitiqataka na kena vinaka. Na kakana kece e ca totolo ena sega ni vinaka me laukana ke tara na katakata lai vakavuna me curuma na manumanu ni mate qai vagaga na kakana.

- Sa boi beka se duatani na kena irairai na kakana ena nomu kotoniwaililiwa se katonywaicevata? Sa veisau beka na kena roka, se sa bota? Ke vakakina, e sa na rairai ca qai dodonu me biu lavi.
- Biuta laivi na kakana kece (vakavo ga na kena e tawaitini) kei na wai ni gunu e lakova na waluvu, wili kina na veika e tiko ena tavaya e dola na liga se maroroi tu ena kena koniteina.
- Biuta na benu ni kakana ena taga ni benu me kua kina ni sosovi lago se kania na kalavo.

Kumuni ni kai moana

- Kakua ni kumuna na kakana bula mai na wasawasa ni oti ga na e dua na draki ca levu, ni rawa ni vakacacani na sasalu ni waitui ena wai ni waluvu ni wakivata tu kei na benu ni valelailai.
- Kakua ni kumuna e dua na ika mate se kaikoso era tu ena baravi, se mani vakacava sara na kedra irairai bulabula, ni rawa nira tiko kina na manumanu ni mate e veivakaleqai.

Kevaka o via kila eso tale na itukutuku

www.mpi.govt.nz/funding-rural-support/adverse-events/food-safety-in-natural-disasters-and-emergencies/

E bibi me qarauni vinaka na kakana donuya na gauna ni leqa tubukoso kei na gauna sa oti kina. Na Tabana ni Veitaqomaki ni Matanitu ena vakarautaka eso tale na itukutuku ni veika me caka. Rai ena www.civildefence.govt.nz/